

УДК 376.36(091)37.013.42-159.9

DOI 10.32626/2413-2578.2025-25.202-218

ЛИНДІНА Євгенія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної психології та логопедії,
декан факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет,
м. Запоріжжя, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-4615-6807>

КОЗИНЕЦЬ Олександр

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри логопедії та логопсихології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6325-4783>

**ЄВГЕНІЯ ФЕДОРІВНА СОБОТОВИЧ:
ЖИТТЯ З ПРИСВЯТОЮ ЛОГОПЕДІЇ
(до 90-річчя з дня народження)**

Анотація. Стаття присвячена життю та науково-педагогічній діяльності Євгенії Федорівни Соботович — видатної вченої, доктора педагогічних наук, професора, членкині-кореспондентки АПН України, яка зробила вагомий внесок у розвиток логопедії, корекційної педагогіки та спеціальної психології. У роботі висвітлено основні етапи її професійного шляху: від асистента до завідувачки кафедри й членкині-кореспондентки АПН України, а також ключові наукові досягнення, які суттєво вплинули на формування сучасної української логопедичної школи. У статті детально розглянуто становлення наукових інтересів Є. Ф. Соботович, описано її дослідження у сфері психолінгвістики, диференційної діагностики мовленнєвих порушень, а також розробку нових підходів до корекційного навчання дітей із порушеннями мовлення. Особливу увагу приділено її психолінгвістичній моделі мовленнєвого розвитку, яка стала основою для сучасних методів діагностики та корекції мовленнєвих порушень. Розкрито її внесок у розробку програмно-методичних комплексів для спеціальних дошкільних закладів і визначення стандартів спеціальної освіти. Проаналізовано вплив наукових ідей Є. Ф. Соботович на розвиток логопедії в Україні та за її межами, акцентуючи увагу на ролі вченої у

формуванні наукової школи, підготовці кадрів і впровадженні новітніх методів у практику спеціальної педагогіки. Значний обсяг статті присвячено персональному внеску вченої у створення психолінгвістичної класифікації мовленнєвих порушень і психолінгвістичної періодизації мовленнєвого розвитку дитини.

Окремо розглянуто діяльність Є. Ф. Соботович у межах Інституту дефектології АПН України, її участь у підготовці нормативних документів та розвиток спеціалізованої освіти для дітей із мовленнєвими порушеннями. Відзначено її організаторські здібності, активну участь у створенні науково-методичних матеріалів та навчальних програм, які стали основою для підготовки майбутніх логопедів і спеціальних педагогів. Висновки підкреслюють значущість наукового спадку Є. Ф. Соботович, який залишається актуальним у сучасних умовах розвитку спеціальної освіти та логопедії, а також її вплив на професійну спільноту та формування нових поколінь дослідників у галузі корекційної педагогіки.

Ключові слова: персоналії; логопедія, психолінгвістика, спеціальна освіта, мовленнєві порушення, періодизація, наукові школи, Є.Ф. Соботович.

1. ВСТУП

Євгенія Федорівна Соботович — видатна постать у галузі спеціальної освіти, чий науковий доробок став фундаментом для розвитку логопедії в Україні та за її межами. Її дослідження, присвячені проблемам мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями мовлення, відкрили нові шляхи в діагностиці, корекції та навчанні, які й сьогодні залишаються актуальними.

Вона була не лише науковцем, а й педагогом, наставником, особистістю, яка присвятила своє життя допомозі тим, хто цього найбільше потребував — особам із мовленнєвими порушеннями. Її ідеї та методики сформували сучасний підхід до логопедичної роботи, а її учні гідно продовжують справу її життя. Дослідження постаті вченої та її доробку залишається актуальним, адже її внесок є частиною історії науки та освіти, яка впливає на якість життя багатьох поколінь.

30 березня 2025 року Євгенії Федорівні Соботови, видатному педагогу, науковцю-дефектологу, доктору педагогічних наук, професору, члену-кореспонденту АПН України виповнилося б 90 років.

Метою статті є висвітлення життєвого шляху й наукової спадщини Є. Ф. Соботович з нагоди 90-річчя з дня її народження та як провісниць.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз життєвого і професійного шляху Євгенії Федорівни Соботович дає підстави виокремити шість ключових періодів її біографії: від дитинства, позначеного роками війни та блокади Ленінграда, до становлення як педагога, науковця, наставника й засновниці сучасної української логопедії. Її шлях включає етапи навчання в Ленінграді, перші практичні кроки в логопедії, початок науково-дослідницької діяльності, перехід до Києва та стрімке професійне зростання, а згодом — зосередження на глибокій науковій роботі в Інституті дефектології [5]. Така періодизація дає змогу глибше осмислити логіку її професійного поступу та еволюцію наукових ідей, які й сьогодні мають визначальне значення для спеціальної освіти в Україні.

Їм'я вченої займає особливе місце в історії спеціальної освіти, адже вона зробила значний внесок у розвиток логопедичної науки та практики. Завдяки її науковим дослідженням і плідній педагогічній діяльності було сформовано нові підходи до діагностики та корекції мовленнєвих порушень у дітей з порушеннями мовлення. Висока працездатність, наполегливість, відданість своїй справі та ґрунтовна фахова підготовка сприяли створенню багатої науково-педагогічної спадщини, що й досі має вагоме значення для спеціальної педагогіки. Праці Є. Ф. Соботович відомі не лише в Україні, а й за її межами, залишаючись актуальними для сучасних дослідників і практиків у галузі логопедії [6].

Народилася Євгенія Федорівна Соботович 30 березня 1935 року в місті Ленінграді (нині Санкт-Петербург, Російська Федерація) у родині інтелігентів. Її батьки, маючи вищу освіту, були авторитетними фахівцями у своїх галузях. Батько, Соломейніков Федір Наумович, закінчив економічний факультет Казанського політехнічного інституту, де вже під час навчання розпочав професійну діяльність, поєднуючи теорію з практикою. Його прагнення до самовдосконалення, відповідальність і наполегливість дозволили йому обіймати керівні посади в різних галузях промисловості. Маленька Женя часто відвідувала батька на роботі, спостерігала за його взаємодією з колегами, переймаючи від нього глибоку повагу до праці та прагнення до знань [1].

Мати, Соломейнікова Марія Михайлівна, за фахом біолог, змалку привчала доньку до любові та шанобливого ставлення до природи. Працюючи в Ленінградському науково-дослідному інституті з вивчення захворювань вуха, горла, носа та мовлення, вона неодноразово брала

Женю з собою на роботу. Спостерігаючи за діяльністю матері та її колег, дівчинка проявляла інтерес до наукової сфери, що згодом стало передумовою її професійного вибору. Дитячі ігри Євгенії Федорівни часто віддзеркалювали побачене в інституті, закладаючи фундамент її майбутньої наукової діяльності [2].

Дитинство Євгенії Федорівни припало на складний період Другої світової війни та блокади Ленінграда. Разом із батьками вона перебувала в місті, розділяючи труднощі воєнного часу з тисячами його жителів. У 1943 році дівчинку було евакуйовано «дорогою життя» серед останніх груп, що залишали місто [1]. Повернувшись до Ленінграда у 1945 році після зняття блокади, вона продовжила навчання і в 1953 році завершила здобуття середньої освіти в школі № 307. Відданість знанням, любов до літератури та мистецтва стали визначальними чинниками її професійного вибору. Того ж року Євгенія Федорівна вступила на історико-філологічний факультет Ленінградського державного педагогічного інституту імені О. І. Герцена.

У студентські роки вона познайомилася з молодим ученим-геохіміком Емленом Володимировичем Соботовичем, який згодом став її чоловіком. Їхня родина утворилася у 1954 році, а в 1956 році народилася перша дитина — донька Ганна [1; 2]. Поєднання материнства з навчанням вимагало значних зусиль, що спонукало Євгенію Федорівну перейти на заочну форму здобуття освіти [4].

24 червня 1958 року рішенням Державної екзаменаційної комісії їй було присвоєно кваліфікацію: «Вчитель російської мови, літератури та історії середньої школи». Водночас, спостерігаючи за діяльністю матері, Марії Михайлівни, яка працювала в Ленінградському науково-дослідному інституті з захворювань вуха, горла, носа та мовлення, Євгенія Федорівна виявила глибокий інтерес до дефектології, зокрема сурдопедагогіки. Ця зацікавленість зумовила її рішення розпочати професійну діяльність у цій галузі: 9 жовтня 1958 року вона влаштувалася на роботу в ЛНДІ на посаду бібліографа [1; 4]. Взаємодія з науковим середовищем, залученість до дослідницьких процесів і природна жага до знань стали передумовами для здобуття нею другої вищої освіти за спеціальністю «дефектологія»

Під час роботи в Ленінградському науково-дослідному інституті з вивчення захворювань вуха, горла, носа та мовлення Євгенія Федорівна щодня бачила дітей, які мали складні мовленнєві та слухові порушення. Спостереження за їхніми труднощами суттєво вплинуло на її професійний вибір, спрямувавши науковий інтерес до проблем голосу та його відновлення. Саме цей напрямок став відправною точкою її дослідницької діяльності. У 1960 році вийшла її перша наукова

публікація «До питання про відновлення голосу у ларингоктомованих хворих за літературними даними» [5].

31 липня 1961 року Є. Ф. Соботович успішно завершує навчання на дефектологічному факультеті Ленінградського державного педагогічного інституту імені О. І. Герцена, здобуваючи кваліфікацію «вчитель школи для глухих і слабочуючих дітей» [1; 4]. З 1 жовтня 1962 року вона розпочинає професійну діяльність як вчитель-логопед у Ленінградській дитячій поліклініці № 14 [1].

У 1966 році в родині Соботовичів народжується друга донька — Ірина. Водночас кар'єрний шлях Євгенії Федорівни стрімко розвивається: уже наступного року її запрошують до штату кафедри психоневрології та логопедії Ленінградського державного педагогічного інституту імені О. І. Герцена на посаду асистента. 5 січня 1967 року вона офіційно розпочинає свою науково-педагогічну діяльність [1; 4].

Занутившись у викладацьку та дослідницьку діяльність кафедри, Є. Ф. Соботович визначає для себе ключову наукову проблему — недорікуватість, теоретичні основи якої на той час були недостатньо досліджені. Вона проводить глибокий аналіз, обґрунтовує та систематизує різні форми цього порушення, що стає основою для подальшого розроблення методик його корекції [6].

Робота на кафедрі створює для Є. Ф. Соботович сприятливі умови для активного написання кандидатської дисертації. У 1969 році її чоловік, Емлен Володимирович Соботович, отримує запрошення на роботу в Київ, і в 1970 році сім'я переїздить до столиці України [1; 4].

15 вересня 1970 року Є. Ф. Соботович обіймає посаду асистента кафедри сурдопедагогіки Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького. Попри зміну місця роботи та проживання, вона продовжує активно розвивати свої дослідження, зокрема працюючи над проблемами недорікуватості та оприлюднюючи результати своїх наукових розвідок у публікаціях [14].

У цьому ж, 1970 році, Є. Ф. Соботович успішно захищає кандидатську дисертацію за спеціальністю «Спеціальна педагогіка (Логопедія)». Її дослідження на тему «Прояви недорікуватості у дітей дошкільного віку та шляхи його подолання» виконано під науковим керівництвом доктора медичних наук, професора Є. Іванова та доктора педагогічних наук, професора В. Орфінської [2; 6]. Захист дисертації відбувся на Вченій раді педагогічного факультету Ленінградського державного педагогічного інституту імені О. І. Герцена.

У наступні роки Є. Ф. Соботович активно продовжує наукову діяльність, публікуючи матеріали, створені за матеріалами її

кандидатської дисертації. Вона висвітлює різні аспекти проявів недорікуватості у дітей дошкільного віку, а також методи її корекції. Значна частина її наукових статей присвячена практичним підходам до діагностики та усунення різних форм цього мовленнєвого порушення.

11 лютого 1971 року рішенням Ради Ленінградського державного педагогічного інституту імені О. І. Герцена Євгенії Федорівні Соботович було присуджено науковий ступінь кандидата педагогічних наук [1; 7].

Тісна співпраця з провідними науковцями, зокрема нейрофізіологом Н. Трауготт та психоневрологом Є. Івановим, сприяла розширенню наукових інтересів Є. Ф. Соботович. Вона розпочала новий етап досліджень, присвячений первинним порушенням мовлення, їхній диференціації та систематизації, що дозволило сформулювати психолого-педагогічні основи вдосконалення методів корекції мовленнєвих розладів у дітей.

Паралельно вчена працювала над створенням численних програм і науково-методичних матеріалів, які були успішно впроваджені в практику спеціальних дошкільних закладів і шкіл України, Росії та Білорусі [6].

30 січня 1976 року, відповідно до рішення Вищої атестаційної комісії при Раді Міністрів СРСР, їй було присвоєно вчене звання доцента кафедри сурдопедагогіки.

Науково-педагогічна діяльність Є. Ф. Соботович включала не лише власні дослідження, а й наставництво молодих науковців. Її керівництво сприяло успішному захисту кандидатської дисертації О. Гопіченко у 1979 році, що підтвердило її високий рівень як наукового керівника [6; 14].

Наступним важливим етапом її професійного розвитку стало навчання у докторантурі Науково-дослідного інституту дефектології АПН СРСР, яке тривало з 1981 по 1983 рік. Це дозволило їй поглибити дослідження у сфері мовленнєвих порушень та підготувати ґрунтовну наукову працю для захисту докторської дисертації [2].

Глибокий інтерес Є. Ф. Соботович до психолінгвістики, нейро- та психофізіології, а також досягнень цих наук у дослідженні структури та механізмів мовленнєвої діяльності, онтогенезу мовлення й нейропсихофізіологічних основ мовлення сприяв розширенню її наукових пошуків. Це зумовило розроблення нового психолінгвістичного підходу до вивчення механізмів порушень мовлення при алалії, розладах інтелектуального розвитку та затримці психічного розвитку. Зокрема, Є. Ф. Соботович запропонувала нові принципи їхньої диференційної діагностики та корекції [8-12].

Вагомим внеском ученої в логопедичну науку стало ґрунтовне дослідження алалії, в межах якого вона вперше сформулювала концепцію моторної алалії як самостійного мовленнєвого порушення. Її новаторський підхід до трактування структури порушення й механізмів його формування дозволив визначити диференційовані характеристики мовленнєвого недорозвитку в дітей з інтелектуальними порушеннями та моторною алалією [8].

Наукова діяльність Є. Ф. Соботович суттєво збагатила теоретичні засади та практичні методи логопедії, зокрема у сфері мовленнєвого розвитку дітей з алалією, інтелектуальними порушеннями та затримкою психічного розвитку. Вона вперше комплексно описала структуру та механізми мовленнєвих порушень, розробила методи диференційної діагностики та корекційної роботи, які стали основою сучасної логопедичної практики.

4 жовтня 1984 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту дефектології АПН СРСР вчена успішно захистила докторську дисертацію на тему: **«Психолого-педагогічні основи корекції порушення формування граматичної сторони мовлення у дітей»** [4].

12 квітня 1985 року їй було присуджено науковий ступінь доктора педагогічних наук. Євгенія Федорівна стала першим в Україні доктором педагогічних наук у галузі логопедії, а також визнаним фахівцем у цій сфері на теренах СРСР.

3 25 листопада 1985 року Євгенія Федорівна Соботович очолила кафедру сурдопедагогіки та логопедії Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького. За високі наукові здобутки та педагогічну діяльність уже наступного року їй було присвоєно звання професора [1].

Протягом майже десятиліття (1985–1994 рр.) на посаді завідувача кафедри Є. Ф. Соботович здійснила значний внесок у розвиток логопедичної науки. Під її керівництвом було розроблено низку нових навчальних дисциплін, освітніх програм і методичних рекомендацій, що стали основою для вдосконалення логопедичної підготовки фахівців.

У 1987 році за видатні досягнення в педагогічній та науково-методичній діяльності Є. Ф. Соботович була нагороджена медаллю А. Макаренка [1; 4]. Ця нагорода стала визнанням її високого професіоналізму, відданості справі та значного внеску в розвиток дефектології. Окрім викладацької та наукової роботи, вона брала активну участь у громадському житті університету, зокрема виконувала обов'язки вченого секретаря спеціалізованої ради з захисту кандидатських та докторських дисертацій.

У 1993 році в Україні було створено першу спеціалізовану Вчену раду із захисту кандидатських дисертацій у галузі логопедії при Українському державному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова. Очолила її Є. Ф. Соботович, яка вже мала значний досвід організації наукової роботи у спеціалізованих радах. Її заступником була В. Турчинська, а вченим секретарем — Є. Синьова [1].

Кінець 1980-х — початок 1990-х років позначився активною науково-дослідницькою та організаційною діяльністю Є. Ф. Соботович. Вона брала участь у всесоюзних, республіканських і міжнародних конференціях, була членом методичної ради з дефектології при КНО УРСР та СРСР, працювала у науковій раді з фундаментальних досліджень у галузі психолого-педагогічних наук при АПН СРСР, а також входила до міжвузівської методичної ради з логопедії [1-3].

14 квітня 1994 року вона змінила місце роботи: Є. Ф. Соботович завершила свою діяльність на посаді завідувача кафедри сурдопедагогіки та логопедії УДПУ імені М. П. Драгоманова. За запрошенням Віталія Бондаря вона приєдналася до новоствореного Інституту дефектології АПН України, де зайняла посаду головного наукового співробітника лабораторії тифлопедагогіки та логопедії (1994–1996 рр.) [1].

У 1996–1998 рр. Є. Ф. Соботович очолювала лабораторію корекційного навчання дітей дошкільного віку, а з 1999 до 2003 року керувала лабораторією логопедії Інституту дефектології АПН України. Надалі, у 2003–2007 рр., працювала на посаді головного наукового співробітника цієї лабораторії [2].

За визначний внесок у розвиток науки та освіти Є. Ф. Соботович неодноразово отримувала відзнаки та нагороди. Як головний науковий співробітник лабораторії логопедії, заступник голови спеціалізованої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій, член редакційної ради журналу «Дефектологія» та експерт у сфері полідисциплінарних досліджень мовленнєвої діяльності у дітей з нормальним і порушеним психофізичним розвитком, вона залишалася однією з провідних фігур у галузі логопедії.

У 1995 році її наукові досягнення були відзначені почесною грамотою Академії педагогічних наук України [2].

У 1996 році Є. Ф. Соботович була призначена завідувачем лабораторії корекційного навчання дітей дошкільного віку. Обіймаючи цю посаду, вона розробила та впровадила нові теоретичні й методологічні підходи до вивчення, діагностики та корекції порушень мовленнєвого розвитку у дітей. Її наукові здобутки базувалися на глибокому аналізі сучасних досягнень корекційної педагогіки,

спеціальної психології, нейропсихології та психолінгвістики, що дозволило інтегрувати їх у логопедичну практику [2; 4].

Паралельно з науково-дослідницькою діяльністю Є. Ф. Соботович виконувала обов'язки заступника голови вченої ради із захисту кандидатських та докторських дисертацій за спеціальностями 13.00.03 — спеціальна педагогіка та 19.00.08 — спеціальна психологія. Також вона брала активну участь у роботі спеціалізованої вченої ради Д.50.28.01 в Інституті дефектології АПН України (нині НАПН України), де на окремих захистах виконувала обов'язки вченого секретаря.

Робота у лабораторії сприяла не лише розвитку логопедичної науки, а й формуванню наукової школи Є. Ф. Соботович. Вона розпочала активну співпрацю з новими аспірантами, серед яких були Е. Данілавичюте, В. Тищенко, Л. Бартенєва [4].

Співробітники лабораторії, під її керівництвом, долучилися до реалізації Державної програми «Діти України» [2]. За підсумками роботи 1996 року в межах дослідження «Психолінгвістична структура мовленнєвої діяльності та її формування у дітей з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком» було сформовано нові методологічні підходи до аналізу мовленнєвого розвитку. Зокрема, розроблено психолінгвістичну класифікацію мовленнєвих порушень, диференціальну діагностику цих відхилень, а також психолінгвістичну періодизацію мовленнєвого розвитку дитини у нормі. На основі цієї періодизації було визначено нові критерії оцінювання мовленнєвого розвитку та методики мовленнєвого обстеження [2].

Науковий доробок професора Є. Ф. Соботович поповнився ґрунтовними дослідженнями психолінгвістичної структури мовленнєвої діяльності як у нормі, так і за наявності порушень розвитку. Саме вона розробила психолінгвістичну модель мовленнєвого розвитку в умовах як нормального, так і аномального онтогенезу. Значним внеском у логопедичну науку стала її концепція системних порушень мовленнєвого розвитку, а також розроблена нею теорія корекції відхилень, що базується на вченні про структуру мовленнєвої діяльності та її психологічні механізми [7].

З січня 1999 року лабораторії Інституту дефектології АПН України отримали нові назви, і Є. Ф. Соботович була призначена завідувачем лабораторії логопедії, яку очолювала до 2003 року [2]. На цій посаді вона продовжила здійснювати значні наукові дослідження, організовувала та керувала колективною розробкою фундаментальних проблем спеціальної освіти, а також займалася підготовкою наукових кадрів.

У період її керівництва лабораторія реалізувала кілька комплексних наукових тем, серед яких «Психолінгвістичні основи підготовки

аномальних дітей до шкільного навчання» та «Науково-педагогічні засади удосконалення змісту освіти дітей дошкільного віку з вадами мовленнєвого розвитку» [2].

У межах своїх досліджень Є. Ф. Соботович розробила психолінгвістичну модель мовленнєвої діяльності дітей з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. Вона створила класифікацію мовленнєвих порушень, що охоплювала різні категорії дітей з особливостями психофізичного розвитку, зокрема загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ), фонетико-фонематичні порушення (ФФП), інтелектуальні порушення, затримку психічного розвитку (ЗПР), моторну та сенсорну алалії. Шляхом багаторічних досліджень вона визначила та сформулювала основні критерії диференційної діагностики цих мовленнєвих розладів. Крім того, вона розробила психолінгвістичну періодизацію мовленнєвого розвитку дітей від народження до 7 років, що стало важливим внеском у логопедичну науку [8-13].

Протягом 1996-1999 років лабораторія під керівництвом Є. Ф. Соботович працювала над створенням програмно-методичного забезпечення для спеціальних дошкільних закладів, які займалися навчанням дітей з фонетико-фонематичними порушеннями, загальним недорозвитком мовлення (недостатнім загальним недорозвитком мовлення, НЗНМ) та дитячим церебральним паралічем (ДЦП).

У 1999 році в науковому житті Є. Ф. Соботович відбулася ще одна значуща подія: за вагомих особистий внесок у розвиток науки в галузі освіти, педагогіки та психології, а також підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів її було обрано членом-кореспондентом АПН України [1; 2].

Наступного року, у 2000-му, її заслуги були відзначені нагрудним знаком «Відмінник народної освіти», що стало визнанням її багаторічної праці та визначного внеску в розвиток спеціальної педагогіки та логопедії [2].

У 2001 році Є. Ф. Соботович, у співавторстві з В. Тищенком, розробила програмно-методичний комплекс **«Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення у старших дошкільників із розумовою відсталістю та їх методична реалізація»**. Вона також стала одним із авторів **«Концепції стандарту спеціальної освіти дошкільників з вадами мовленнєвого розвитку»**, що визначило подальший напрям розвитку спеціальної освіти в Україні [2; 5].

З 2003 року, у зв'язку зі станом здоров'я, Є. Ф. Соботович залишила посаду завідувача лабораторії. Проте, попри хворобу, вона залишалася

вірною науці й продовжувала науково-дослідницьку діяльність до останніх днів свого життя [4].

У 2004 році Кабінет Міністрів України затвердив **«Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку»**, для розробки якого Є. Ф. Соботович зробила значний внесок. Цей нормативний документ став комплексною основою для організації освітнього процесу в спеціальних закладах незалежно від їхньої форми власності (державні, комунальні, приватні, благодійні), визначаючи зміст освітніх галузей та базовий навчальний план початкової освіти для дітей з особливими освітніми потребами [8].

24 січня 2007 року на 72-му році життя Євгенія Федорівна Соботович відійшла у вічність. Її смерть стала великою втратою для вітчизняної науки, педагогічної спільноти та всієї системи спеціальної освіти [6].

Похована Євгенія Федорівна у місті **Києві**. Її науковий шлях позначений численними здобутками, що стали результатом наполегливої праці, допитливості та природної мудрості.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Пройшовши шлях від асистента до завідувача кафедри, Є. Ф. Соботович зробила значний внесок у формування сучасної логопедичної школи в Україні.

Починаючи з 1970 року, разом із Г. Александровою, К. Бойко, І. Лобурцем, М. Савченко, Л. Смирновою та іншими викладачами активно брала участь у роботі логопедичного кабінету, створеного на кафедрі. Цей кабінет став важливим осередком науково-практичної діяльності, де проводилися **обстеження та корекція мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.**

Є. Ф. Соботович була одним з ініціаторів його створення та тісно співпрацювала з В. Тарасун, яка відповідала за організацію роботи. Викладачі разом зі студентами розробляли та виготовляли **дидактичні матеріали**, необхідні для логопедичної роботи, що сприяло практичному формуванню професійних навичок майбутніх фахівців у сфері логопедії.

Є. Ф. Соботович відіграла ключову роль у розробленні та вдосконаленні методичного забезпечення навчального процесу для майбутніх дефектологів і логопедів. Вона брала активну участь у створенні навчальних діафільмів, що висвітлювали окремі розділи

спеціальних дисциплін, а також у розробленні програм практичних і лабораторних занять відповідно до оновлених навчальних стандартів. Крім того, вона відповідала за наповнення навчально-методичних стендів необхідним обладнанням і виготовлення технічних та наочних засобів для викладання фахових предметів.

Поряд із викладацькою діяльністю, Є. Ф. Соботович була залучена до **організації та проведення курсів підвищення кваліфікації** для фахівців, які працювали з дітьми з порушеннями мовлення. Спільно з колегами вона регулярно проводила **місячні курси** для медичних працівників спеціальних шкіл у Києві та інших містах. Такі заходи були необхідними у зв'язку з впровадженням нових навчальних планів і програм, спрямованих на покращення якості роботи з дітьми, які мали мовленнєві порушення.

Аналогічні курси проводилися для **вчителів біології шкіл для сліпих і слабозорих дітей, викладачів історії, географії та природознавства в сільських допоміжних школах, вихователів спеціальних навчальних закладів, заступників директорів шкіл для дітей із порушеннями зору, слуху та мовлення, сурдопедагогів слухових кабінетів, а також вчителів молодших класів спеціальних шкіл, які працювали над розвитком слуху і мовлення у дітей з порушеннями слуху.**

За керівництва Є. Ф. Соботович кафедра налагодила **співпрацю з дефектологічними факультетами педагогічних вищих навчальних закладів України**, які раніше були створені за підтримки викладачів та випускників **КДП імені О. М. Горького**. Вона активно сприяла становленню та розвитку нових навчальних закладів, де лише починалася підготовка дефектологічних кадрів, забезпечуючи їх **методичною, науковою та кадровою підтримкою**.

У період керівництва Є. Ф. Соботович кафедрою сурдопедагогіки та логопедії активно розроблялися нові навчальні плани, які відповідали сучасним вимогам спеціальної освіти. Вона докладала значних зусиль для розширення викладання логопедії, домігшись подвоєння кількості годин, відведених на «Логопедію».

Водночас, згадуючи Євгенію Федорівну не лише як видатного науковця, а й як особистість, неможливо оминати її тепле й людяне ставлення до близьких. Вона була турботливою дружиною, люблячою матір'ю та ніжною бабусею. Вважаючи, що через професійну зайнятість їй не вистачало часу для власних дітей, вона віддала всю свою любов та турботу онукам.

Є. Ф. Соботович була людиною глибокої душевної щедрості, доброзичливою, життєрадісною, інтелігентною та високоосвіченою.

Вона користувалася беззаперечним авторитетом і великою повагою серед колег, учнів, студентів та всіх, хто мав честь працювати або навчатися під її керівництвом.

Її новаторські дослідження у сфері **психолінгвістики, корекційної педагогіки, диференційної діагностики мовленнєвих порушень** стали основою для подальшого вдосконалення методів навчання та корекції мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.

Вагомий внесок ученої відзначено не лише численними нагородами та званнями, а й вдячністю сотень фахівців, яких вона підготувала, та тисяч дітей, яким її наукові розробки допомогли подолати мовленнєві труднощі. **Є. Ф. Соботович** була не лише видатним науковцем і педагогом, а й справжнім наставником, бо сприяла формуванню нових поколінь логопедів і дефектологів.

Її праці стали класичними для сучасної української логопедії та спеціальної педагогіки. Вона не тільки розробляла **нові підходи до корекції мовленнєвих порушень**, а й докладала великих зусиль до **інституалізації логопедичної освіти**, створення навчальних програм, спеціалізованих установ та професійних спільнот.

Протягом усього життя **Є. Ф. Соботович** зберігала **високу працездатність, наукову допитливість та невтомний інтерес до нових досліджень**. Навіть після того, як вона залишила керівництво лабораторією у 2003 році через проблеми зі здоров'ям, вона продовжувала наукову діяльність, працювала над дослідженнями та консультувала аспірантів.

Її пам'ять увічнена в численних працях, методичних розробках і концепціях, які досі є основою для логопедичної науки. Вона є автором понад **120 наукових праць**, які збагатили теоретичні та практичні засади логопедії. Її внесок у розвиток спеціальної освіти обумовлений не лише професійною майстерністю та глибокими знаннями, а й щирою відданістю науці та прагненням допомагати дітям. Колеги, учні та послідовники зберігають пам'ять про видатного педагога, яка присвятила своє життя розвитку науки, допомозі дітям та формуванню української школи логопедії.

Науковий спадок **Є. Ф. Соботович** залишається актуальним і нині, а **її ідеї продовжують жити у працях її учнів і наукових послідовників**, що працюють над розвитком сучасної логопедії та спеціальної освіти в Україні та за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1]. Архів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (АНПУ Ф.Р-346.) Оп. 5. Спр. 816. 106 арк.
- [2]. Архів Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. Особова справа **Є. Ф. Соботович**. 110 арк.

[3]. Бондар В. І. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти: зародження, становлення, розвиток (до десятиріччя Інституту спеціальної педагогіки АПН України) [Текст] / В. І. Бондар, В. В. Золотоверх // Дефектологія. 2004. № 1. С. 2–10.

[4]. Державний архів міста Києва (ДАК) Ф.Р-346. Оп. 10. Книга 1659. 9 арк.

[5]. Линдіна Є. Ю. Внесок науково-педагогічної спадщини Є. Ф. Соботович у розвиток вітчизняної логопедії : монографія / Євгенія Юріївна Линдіна. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 290 с.

[6]. Линдіна Є. Ю., Тищенко В. В.. До 80-ліття від дня народження Євгенії Федорівни Соботович // Є. Ю. Линдіна, В. В. Тищенко // *Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів: науково-практичний журнал*. Київ : ТОВ «ДІА», 2015. № 2. С. 28-31.

[7]. Линдіна Є. Ю. Науковий та життєвий шляхи Є. Ф. Соботович (1935-2007) *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наук. праць*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 28. С. 125-129.

[8]. Соботович Є. Ф. Вибрані праці з логопедії // Укладачі Тищенко В. В., Линдіна Є. Ю. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 308 с.

[9]. Соботович Є. Ф. Концепція загальнонавчальної підготовки аномальних дітей до шкільного навчання / Є. Ф. Соботович // Дефектологія. 1997. № 1. С. 2–5.

[10]. Соботович Е. Ф. Проявление косноязычия у детей дошкольного возраста и пути его устранения : дис. на получение науч. степени канд. пед. наук / Евгения Федоровна Соботович. Ленинград, 1970. 384 с.

[11]. Соботович Е. Ф. Психолингвистическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования. / Е. Ф. Соботович. Киев. 1997. 44 с.

[12]. Соботович Е. Ф. Психолого-педагогические основы коррекции нарушений формирования грамматического строя речи у детей [Текст] : дис. На получение науч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика» / Евгения Федоровна Соботович. Москва, 1984. 455 с.

[13]. Соботович Е. Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции / Е. Ф. Соботович. Москва : Классик-Стиль, 2002. 230 с.

[14]. Українська спеціальна педагогіка в персоналіях: навч. посібник / за заг. ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2021. 428с.

Матеріал надійшов до редакції 03.03.2025 р.
Авторський внесок: Линдіна Є. – 65%, Козинець О. – 35%.

LYNDINA Yevheniia

Ph.D, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Applied Psychology
and Speech Therapy,
Director of the Faculty of Preschool, Special and Social Education,
Berdyansk State Pedagogical University,
Zaporizhzhja, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4615-6807>

KOZYNETS Oleksandr

Ph.D, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Speech Therapy
and Special Psychology,
Dragomanov Ukrainian State University
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6325-4783>

**EVGENIYA FEDORIVNA SOBOTOVICH:
A LIFE DEDICATED TO SPEECH THERAPY
(to the 90-th anniversary of her birth)**

Annotation. The article is devoted to the life and scientific and pedagogical activity of Evgenia Fedorovna Sobotovich — an outstanding scientist, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the Academy of Sciences of Ukraine, who made a significant contribution to the development of speech therapy, correctional pedagogy and special psychology. The work highlights the main stages of her professional path: from assistant to head of the department and corresponding member of the Academy of Sciences of Ukraine, as well as key scientific achievements that significantly influenced the formation of the modern Ukrainian speech therapy school. The article examines in detail the formation of E. F. Sobotovich's scientific interests, describes her research in the field of psycholinguistics, differential diagnostics of speech disorders, as well as the development of new approaches to corrective education of children with speech disorders. Particular attention is paid to her psycholinguistic model of speech development, which became the basis for modern methods of diagnosing and correcting speech disorders. Her contribution to the development of program-methodological complexes for special preschool institutions and the definition of special education standards is revealed. The influence of E. F. Sobotovich's scientific ideas

on the development of speech therapy in Ukraine and abroad is analyzed, focusing on the role of the scientist in the formation of a scientific school, training personnel and the introduction of new methods into the practice of special pedagogy. A significant volume of the article is devoted to the personal contribution of the scientist to the creation of a psycholinguistic classification of speech disorders and psycholinguistic periodization of a child's speech development.

Separately, the activities of E. F. Sobotovich within the Institute of Defectology of the Academy of Sciences of Ukraine, her participation in the preparation of regulatory documents and the development of specialized education for children with speech disorders are considered. Her organizational skills, active participation in the creation of scientific and methodological materials and curricula, which became the basis for the training of future speech therapists and special educators, are noted. The conclusions emphasize the significance of the scientific legacy of E. F. Sobotovich, which remains relevant in the modern conditions of the development of special education and speech therapy, as well as its influence on the professional community and the formation of new generations of researchers in the field of correctional pedagogy.

Keywords: personalities; speech therapy, psycholinguistics, special education, speech disorders, periodization, scientific schools, E. F. Sobotovich.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1]. Archives of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov (ANPU F.R-346.) Op. 5. File 816. 106 sheets. (in Ukrainian)

[2]. Archives of the Institute of Special Pedagogy of the National Pedagogical University of Ukraine. Personal file of E. F. Sobotovich. 110 sheets. (in Ukrainian)

[3]. Bondar V. I. Interpretation of the evolution of special education: origin, formation, development (to the tenth anniversary of the Institute of Special Pedagogy of the National Pedagogical University of Ukraine) [Text] / V. I. Bondar, V. V. Zolotoverkh // Defectology. 2004. No. 1. P. 2–10. (in Ukrainian)

[4]. State Archives of the City of Kyiv (SAC) F.R-346. Op. 10. Book 1659. 9 sheets. (in Ukrainian)

[5]. Lindina E. Yu. Contribution of the scientific and pedagogical heritage of E. F. Sobotovich in the development of domestic speech

therapy: monograph / Evgeniya Yuriivna Lindina. Kyiv: FOP Maslakov, 2018. 290 p. (in Ukrainian)

[6]. Lindina E. Yu., Tyshchenko V. V.. To the 80th anniversary of the birth of Evgeniya Fedorovna Sobotovich // E. Yu. Lindina, V. V. Tyshchenko // Correctional pedagogy. Bulletin of the Ukrainian Association of Correctional Teachers: Scientific and Practical Journal. Kyiv: LLC "DIA", 2015. No. 2. P. 28-31. (in Ukrainian)

[7]. Lindina E. Yu. Scientific and Life Paths of E. F. Sobotovich (1935-2007) Scientific Journal of the National Polytechnic University named after M. P. Dragomanov. Series 19. Correctional pedagogy and special psychology. Collection of scientific works. Kyiv: National Polytechnic University named after M. P. Dragomanova, 2014. No. 28. P. 125-129. (in Ukrainian)

[8]. Sobotovich E. F. Selected works on speech therapy // Compiled by Tishchenko V. V., Lindina E. Yu. K.: Dmitry Burago Publishing House, 2015. 308 p. (in Ukrainian)

[9]. Sobotovich E. F. Concept of general speech preparation of abnormal children for school education / E. F. Sobotovich // Defectology. 1997. No. 1. P. 2–5. (in Ukrainian)

[10]. Sobotovich E. F. Manifestation of stuttering in preschool children and ways to eliminate it: dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences / Evgeniya Fedorovna Sobotovich. Leningrad, 1970. 384 p. (in Russian)

[11]. Sobotovich E. F. Psycholinguistic structure of speech activity and mechanisms of its formation. / E. F. Sobotovych. Kyiv. 1997. 44 p. (in Russian)

[12]. Sobotovych E. F. Psychological-pedagogical foundations of correction of impaired formation of the grammatical structure of speech in children [Text]: dissertation. To receive a science degree of doctor of pedagogy Sciences: spec. 13.00.03 "Correctional pedagogy" / Evgenia Fedorovna Sobotovych. Moscow, 1984. 455 p. (in Russian)

[13]. Sobotovych E. F. Speech underdevelopment in children and ways of ego correction / E. F. Sobotovych Moscow: Classic-Style, 2002. 230 p. (in Russian)

[14]. Ukrainian special pedagogy in personalities: study guide / by General. ed. IN. AND. Bondarya, V. M. Sinyova. Zaporizhzhia: Publishing House of the Khortytsya National Academy, 2021. 428p. (in Ukrainian)